

УДК 81-115'161.2'111

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-23>**Крістіна ГОЛОВЕНКО,**
orcid.org/0000-0003-0614-9650кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) golovenkokv@gmail.com**ВНУТРІШНЯ ФОРМА МЕТАФОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ
HEART / СЕРЦЕ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ**

У статті йдеться про специфіку взаємозв'язку концепту, метафори та її внутрішньої форми. Концепти є провідниками різноманітної інформації, повністю або частково матеріалізуються в мові, спричиняючи в ній нашарування великої кількості метафоричних образів. Метафора відкриває таємниці буття, вивчає шляхи отримання знань людством, проливає світло на його мисленеві процеси. Внутрішня форми метафори детермінована індивідуальними, етнічно-культурними та лінгвальними особливостями мовця, серед яких особливості етнічної ментальності, психіки, культура, міфологія, архетипи підсвідомого. Внутрішня форма є чутливим знаком семантики, її усвідомлення визначає належність мовця до національної спільноти. Через неї можна заглибитись в історію людства, скласти уявлення про конкретні явища, відстежити особливості світоглядів тієї чи іншої історичної епохи.

Досвід нації втілюється в національно-маркованих концептах, метафоричних образах, внутрішній формі слова. Національно-марковані метафори виникають на основі культурно-історичного досвіду, і чим багатіший той досвід, тим ширші образні кордони та можливості для виникнення емоційної аури слова. Концептуальна ознака в основі внутрішньої форми метафори ілюструє її національний характер. На вибір ознак для позначення об'єкта впливають культурний, трудовий та соціальний фактори. Внутрішня форма метафори сприяє вираженню варіантного, індивідуального в процесі номінації, демонструє різні етнопсихологічні домінанти світоглядів, які пов'язані з відмінною долею народів. Концентруючи в собі систему понять та цінностей, вона допомагає краще зрозуміти зміст картин світу та відчутти ті акценти, які відрізняють одну націю від іншої.

Запропоновано модель міжмовного зіставлення внутрішньої форми метафори. Проведено аналіз внутрішньої форми метафори на позначення національно-маркованого концепту HEART / СЕРЦЕ на матеріалі англійської та української мов. Визначено три типи міжмовних співвідношень: спільна внутрішня форма метафори, тобто в основу порівнюваних метафор покладено спільний асоціативний образ; відмінна внутрішня форма метафори, де міститься відмінний асоціативний образ; внутрішня форма у метафорах-лакунах, характерних лише для однієї мови серед порівнюваних. Зафіксовано кількісні дані, досліджено емотивно-оцінну специфіку внутрішньої форми метафори.

Ключові слова: внутрішня форма метафори, образ, концепт, концептуальна ознака, міжмовне співвідношення, мовна свідомість, оцінка.

Kristina HOLOVENKO,
orcid.org/0000-0003-0614-9650Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Translation, Applied and General Linguistics
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) golovenkokv@gmail.com**THE INNER FORM OF THE METAPHOR DENOTING CONCEPT HEART
IN ENGLISH AND UKRAINIAN**

The article goes about the specific character of the correlation between concept, metaphor and its inner form. Concepts serve to provide different information, they are fully or partially materialized in the language causing accumulation of a big number of metaphorical images. Metaphor opens the mysteries of life, studies the ways of getting knowledge by humanity and sheds light on its thought processes. The inner form of metaphor is determined by individual, ethnic, cultural and lingual peculiarities of a speaker which include the peculiarities of ethnic mentality, psyche, culture, mythology and the archetypes of unconscious. The inner form is a sensitive sign of semantics, understanding of which determines the way a speaker belongs to national community. One can delve into the history of mankind through it, get an idea about specific phenomena, and follow the peculiarities of worldviews from one or another historical period.

National experience is implemented in nationally-marked concepts, metaphorical images and inner form of the word. Nationally-marked metaphors come to life through cultural, historical experience, the richer the experience is, the wider are the imaginative borders and possibilities for the emotional aura of the word occurrence. The conceptual characteristic of the inner form of metaphor illustrates its national character. Cultural, labor and social factors influence the choice of characteristics to define an object. The inner form of metaphor helps to express optional and individual in the nomination process, demonstrates different ethnical and psychological dominants of the worldviews which are connected with different destinies of the nations. Accumulating a system of notions and values in itself, it helps to understand the worldview better and feel those peculiarities which differentiate one nation from another.

The sample of the interlingual comparison of the inner form of metaphor has been proposed. The analysis of the inner form of metaphor denoting nationally-marked concept HEART in English and Ukrainian has been made. Three types of interlingual correlations have been described: general inner form of metaphor with identical associative representation in the languages under comparison, distinctive inner form of metaphor with different associative representation and inner form of the metaphor characteristic only for one language under investigation. Quantitative findings have been fixed, emotive peculiarity of the inner form of metaphor has been defined.

Key words: inner form of metaphor, representation, concept, conceptual feature, interlingual correlation, linguistic consciousness, emotive peculiarity.

Постановка проблеми. Властивості мислення, чуттєве сприйняття всього, що нас оточує, відбиваються у мовних одиницях, а початкова точка зору людини на навколишній світ і на окремі реалії світу закріплюється у внутрішній формі слова. Вона – не лише спосіб репрезентації дійсності, а й місток до розуміння специфіки національного менталітету та вдачі. Зіставне лінгвокогнітивне та лінгвокультурологічне вивчення внутрішньої вторинної номінації – метафори – розкриває природу порівнюваних мов, особливості світосприйняття та культур, що надзвичайно важливо для істинного розуміння світопорядку і, відповідно, процесу комунікації на фоні глобалізації сучасного світу.

Поняття концепту, метафори та внутрішньої форми тісно пов'язані: словник будь-якої мови, її лексичний склад з усіма складниками являє собою унікальний концептуальний всесвіт; концепти, у свою чергу, відбиваються у метафорах, що пізнаються завдяки внутрішній формі слова, яка узагальнює та синтезує знання про світ. Досліджуючи концепти та метафори, вивчаємо внутрішню форму як одиницю когнітивної лінгвістики. Вона пов'язана із встановленням взаємозв'язків та співвідношень у ланцюжку свідомість – мова – репрезентація – концептуалізація – сприйняття.

Аналіз досліджень. У напрямку спеціального розгляду внутрішньої форми мови, внутрішньої форми слова та метафори працювали Н. Д. Арутюнова, Т. Р. Кияк, О. С. Снітко, В. Г. Варіна, О. П. Єрмакова та О. А. Земська, Н. І. Мігіріна, Н. С. Ляшенко, В. І. Крепель, М. П. Кочерган, В. М. Манакін, Р. І. Стефурак, М. І. Голянич та інші.

Мета статті. Метою даної розвідки є демонстрація моделі зіставлення внутрішньої форми метафори на матеріалі англійської та української мов, яка охоплює концептуальний, функціонально-семантичний і лінгвокогнітивний аспекти аналізу.

У пропонованій статті зіставлення внутрішньої форми метафори охоплює аналіз концепту HEART / СЕРЦЕ, що є квантом національно-культурної свідомості українців, символом внутрішнього психічного світу людини, місцем локалізації її емоцій і бажань. Панує погляд, що «філософія серця» є вченням, яке виражає всю специфіку українського світобачення, а також основні риси національного світогляду та психології. Існування в українській мові різноманітних паремій та стійких словосполучень із словом серце, вживання його в художній прозі, а найбільше в поезії, засвідчує особливу вагомість концепту для українського мовного світогляду. У цьому ключі внутрішня форма метафори свідчить про те, що мовна картина світу відображає не тільки спільне знання, а й своєрідність бачення світу. Багаторівневий аналіз внутрішньої форми у межах концептів та метафоричних образів дозволяє відчувати усі тонкощі національного світосприйняття, виявити відмінні риси у способах мовної форми самовираження, проникнути в специфіку певної мови.

Виклад основного матеріалу. Існують різні погляди на постановку проблеми концепту СЕРЦЕ в українській культурі. Неоднозначність з приводу питання чи має «філософія серця» українське підґрунття, спричинена, на думку І. В. Валявко тим, що відповідь залежить від самого розуміння феномена. Дослідниця робить спробу систематизування різних поглядів, розглядаючи «філософію серця» в трьох аспектах: психологічно-емоційному, загальнохристиянському та символіко-антропоцентричному (Валявко, 1997).

Перший аспект пов'язаний з рисою української національної психології – емоціоналізмом (на що вказував Д. І. Чижевський) – надання високої оцінки почуттям, своєрідне бачення природи (так би мовити злиття з нею), своєрідний гумор тощо. В цьому аспекті серце виступає як образ

емоційного життя. Після прийняття християнства серце починає розглядатися як орган, яким ми сприймаємо Бога і через який Бог спілкується з людиною, а також як центр морального життя і духовності. Це становить підґрунття другого аспекту, де серце виступає як загальнохристиянський символ. Найбільшого теоретичного обґрунтування «філософія серця» в християнському сенсі набула у творчому доробку П. Д. Юркевича. Третій аспект, який виявляє не тільки філософське значення «філософії серця», але й українську національну специфіку – символіко-антропоцентричний. Творцем оригінальної «кордоцентричної філософії» стає Г. С. Сковорода.

Дослідження кордоцентричності українського народу можливе засобами мови. Аналізуючи особливості вербального представлення серця в мовній картині світу В. А. Маслової цілком слушно зазначає, що «вся складність дослідження символів, образів, міфологем серця полягає в тому, що воно не лише вмістило емоцій, серце – це центр життя взагалі: фізичного, психічного, духовного і душевного» (Маслова, 2004: 138). Великий тлумачний словник (Словник української мови в 11 т., 1970–1980) фіксує сім дефініцій поняття СЕРЦЕ:

1) центральний орган кровоносної системи у вигляді м'язового мішка, ритмічні скорочення якого забезпечують кровообіг;

2) цей орган людини як символ зосередження почуттів, настроїв, переживань;

3) ласкаве звертання до когось-небудь;

4) головна, найважливіша частина, центр чогось-небудь;

5) гнів, роздратування;

6) металева, циліндричної форми частина дзвона, розташована у внутрішній його частині;

7) медуза (діал.).

Webster's Online Dictionary (Webster's Online Dictionary) має подібні та додаткові значення:

1) місце почуттів та емоцій типу кохання, ненависті, радості, жалю та ін.;

2) м'язовий орган розташований за грудиною між легенями; його ритмічні скорочення забезпечують кровообіг (*heart thumbs* – 'серце б'ється, пульсує');

3) хоробрість, відвага, дух (*never lose heart* – 'не втрачай мужності');

4) найбільш важлива думка, досвід (*the heart of the Republican party* – 'досвід республіканської партії');

5) інтелект (*have a change of heart* – 'передумати');

6) жорсткий, досить сухий шматок м'яса (зазвичай яловичини або телятини);

7) приємне почуття уподобання (*he won everybody's heart* – 'він усім сподобався');

8) гральна карта у колоді, на якій зображено одне або декілька сердець;

9) найближча, центральна, прихована, внутрішня, важлива частина чогось; джерело життя та руху (*the heart of country* – 'центр країни');

10) те, що має форму серця; символ;

11) ласкаве звертання до когось-небудь.

Дослідження словникових дефініцій засвідчило, що в україномовній картині світу СЕРЦЕ схарактеризовано як орган, почуття, емоційний стан, центр, головна частина, гнів, роздратування. Аналіз словникових дефініцій показав, що в англійській свідомості концепт HEART відображено у таких лексемах: почуття, орган, сміливість, думка, інтелект, уподобання, центр, суть, символ.

Лексичний матеріал на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ, дібраний методом суцільної вибірки зі словників англійської та української мов, складається з 506 метафор (242 – в англ. та 264 – в укр.). Обов'язковими лексемами метафоричних словосполучень виступають слова 'heart' / 'серце' (англ. 'heart' breaks – укр. 'серце' розбивається). Метафоричне переосмислення образів демонструє особливості концепту в українському культурному ареалі та актуалізується у внутрішній формі багаточисленних метафор: укр. *серце* 'міста', 'серце' стукає, 'серце' б'ється, 'серце' розуміє, 'серце' чує, 'серце' не бреше, 'серце' любить, 'серце' мліє. У ході аналізу помічаємо, що така ж внутрішня форма відбита в тотожних метафорах англійської мови: англ. *heart* 'of city', 'heart' throbs, 'heart' beats, 'heart' understands, 'heart' hears, 'heart' doesn't lie, 'heart' loves, 'heart' faints. У якомусь сенсі серце керує людиною в україномовному та англійському суспільствах. Воно *відпочиває* (англ. *rests*), *тремтить* (англ. *trembles*), *сохне* (англ. *dries*), *німіє* (англ. *grows numb*), *плаче* (англ. *cries*), *болить* (англ. *aches*). Власне людина – і є серце, до якого треба *знайти дорогу* (англ. *find way to 'heart'*), його можна *полонити* (англ. *prison 'heart'*), *покохавши всім серцем* (англ. *love with all 'heart'*), *віддаєш його* (англ. *give 'heart'*). В обох мовах серце має свій *голос* (англ. *voice 'of heart'*), *уміє підказувати* (англ. *prompts*), *снівати* (англ. *sings*), *нити* (англ. *moans*).

Подана, на перший погляд, множина значень характеризується певними закономірностями. У процесі комплексного дослідження семантики метафоричних одиниць виділяємо угруповання

метафор на основі подібності значення з відповідними семантичними центрами:

1) серце – душа (англ. *live 'in heart'* – укр. *жити 'в серці'*);

2) серце – жива істота (англ. *'heart' speaks* – укр. *'серце' говорить*);

3) серце – вогонь, світло (англ. *'heart' flames* – укр. *'серце' палає*);

4) серце – ритм, пульс (англ. *'heart' knocks* – укр. *'серце' стукає*).

Група «серце – душа» є найчисельнішою, до неї належить 259 лексичних одиниць, що становить 51,2% від загальної кількості лексичного матеріалу. Наступна група, а саме «серце – жива істота» має 192 метафори, що складає 37,9%. До третьої та четвертої за продуктивністю груп «серце – вогонь, світло», «серце – ритм, пульс» входить 28 / 27 метафор (5, 5% / 5, 3%).

У результаті зіставлення внутрішньої форми метафори на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ фіксуємо, що вона є абсолютно **тотожною** у **410 одиниць**: англ. *'heart' decides* – укр. *'серце' вирішує*, англ. *'heart' orders* – укр. *'серце' наказує*, англ. *'heart' hates* – укр. *'серце' ненавидить*. Демонструючи чуттєве сприйняття, внутрішня форма проаналізованих метафор ще раз виявляє свої універсальні характеристики, відкриваючи спільні особливості світоглядів українського та англомовного народів.

Аналіз внутрішньої форми метафори демонструє той факт, що серце у свідомості людини – це центр людської душі. Воно не існує ніде в просторі, але водночас є скрізь, в усій людській істоті. Серце виступає сутністю всіх пізнавальних дій душі, є осередком почуттів та емоцій. Найчисельніша метафорична група на позначення моделі «серце – душа» є цьому підтвердженням: англ. *'heart' bleeds* – укр. *'серце' кров'ю обливається* (вболівати душею), англ. *reign 'in heart'* – укр. *царювати 'в серці'* (наповнювати душу), англ. *lie 'in heart'* – укр. *лежати 'на серці'* (мати в душі). Серце виражає такі стани душі, які недоступні абстрактному розуму, і хоча розум є вершиною духовного життя людини, її коренем залишається серце. Йому притаманні радість, смуток, жаль, біль, ревності, заздрість тощо.

Внутрішня форма метафоричних образів обох мов на позначення концепту має антропометричний характер. Серце, як жива сутність, володіє ознаками, характерними людині: англ. *'heart' breathes* – укр. *'серце' дихає*, англ. *'heart' tells the truth* – укр. *'серце' каже правду*. Серце є основою неповторності й унікальності особистості. Як людина, воно може бути *вірним, щирим, сміливим*

(англ. *faithful, sincere, brave*), або *жорстоким, суворим, злим* (англ. *cruel, severe, wicked*). Серце має свій *голос, пам'ять, таємницю* (англ. *voice, memory, secret*).

У ході зіставного аналізу було помічено, що серце асоціюється з вогнем. Ритуальне поклоніння вогню поступово набуло форм символізації, що призвело до створення численних метафоричних виразів із цим словом у ролі стрижневого компонента: англ. *fire 'of heart'* – укр. *вогонь 'серця'*, англ. *flaming 'heart'* – укр. *полум'яне 'серце'*, англ. *'heart' burns* – укр. *'серце' спалює*. Вогонь – одна з могутніх природних стихій, яка володіє життєдайною і водночас величезною нищівною силою. Поняття вогонь може передавати широке коло асоціацій, його значення часто розходяться, трансформуються в досить віддалені за змістом образи. Одним із таких образів є образ світла, завдяки йому можна створити атмосферу радості, святкового настрою: англ. *radiance 'of heart'* – укр. *світло 'серця'*, англ. *'heart' shines* – укр. *'серце' світиться*.

Серце – дивовижний орган. Воно постійно перекачує кисень і збагачену поживними речовинами кров по всьому тілу для підтримки в ньому життя. Цей маленький моторчик пульсує, тремтить, поперемінно збільшуючись і зменшуючись у розмірі. Невгамовність серця демонструють метафори типу англ. *'heart' beats* – укр. *'серце' б'ється*, англ. *'heart' knocks* – укр. *'серце' стукає*, англ. *'heart' stirs* – укр. *'серце' ворушиться*. Правильний ритм серця є однією з найважливіших умов нормальної життєдіяльності організму людини та самого серця. Але іноді ми відчуваємо, що серце б'ється інакше. Воно починає скажено колотитися від сильної прикrostі, хвилювання або страху (англ. *'heart' whisks* – укр. *'серце' колотиться*), може вискакувати із грудей і від щастя, здивування або великої любові (англ. *'heart' leaps* – укр. *'серце' вискакує*).

Мова не тільки здатна зберігати інформацію про спільні лінгвальні коди всіх мовних картин світу в цілому, а також особливості на рівні індивідуальних мовних варіювань. Утворення образуювнення, внутрішньої форми метафори тісно пов'язано з культурними та лінгвальними особливостями мовця. К. К. Жоль зазначає, що людина завжди намагається абстрактне інтерпретувати в термінах чуттєвого досвіду, співвідносячи трансцендентне зі своїм життєвим досвідом завдяки аналогії, супроводжуючи її використанням «принципу фіктивності» (Жоль, 1984: 127). На думку О. Л. Бессонової, через образний компонент лексичного значення слова віддзеркалюється певна

національна культура. У повсякденній свідомості образність невід’ємна від національної специфіки сприйняття світу (Бессонова, 2010: 12).

Образну специфіку англomовної та україномовної картин світу ілюструє група з **16 метафор** на позначення однакових явищ **із відмінною** внутрішньою формою: англ. *bottom 'of heart'* (досл. ‘дно серця’) – укр. *глибина 'серця'*, англ. *'heart' hammers / pumps* (досл. ‘серце молотить / викачує’) – укр. *'серце' колотиться*, англ. *'heart' sinks* (досл. ‘серце тоне’) – укр. *'серце' стискається*, англ. *'heart' misses a beat* (досл. ‘серце пропускає удар’) – укр. *'серце' завмирає*, англ. *win 'heart'* (досл. ‘виграти серце’) – укр. *підкорювати 'серце'*, англ. *plant dagger in 'heart'* (досл. ‘саджати ніж у серці’) – укр. *ножем вколоти 'серце'*. Було також помічено, що серця в порівнюваних мовах по-різному «б’ються»: англ. *'heart' beats thick* (досл. ‘серце б’ється густо / в товщину’) – укр. *'серце' б’ється часто*, англ. *'heart' beats high* (досл. ‘серце б’ється у висоту’) – укр. *'серце' б’ється сильно*. Як бачимо, кожна культура по-своєму відбиває власне сприйняття образу, що пояснюється екстралінгвістичними факторами, зокрема особливостями релігійно-філософської самосвідомості.

Ментальні особливості відслідковуємо у ході дослідження внутрішньої форми **80 метафор** (29 – в англ., 51 – в укр.) на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ, що **не мають відповідників** у порівнюваній мові. Так, в українській мові фіксуємо метафори, внутрішня форма яких відбиває своєрідний спосіб об’єктивації почуттів: *'серце' черствіє*, *'серце' скрипить*, *'серце' перетліває*, *схопитися 'за серце'*, *переболіти 'серцем'*, *прилинути 'серцем'*, *приростати 'до серця'*, *зв’ялити 'серце'*, *колупати 'серце'*, *зірвати 'серце'*, *покопирсатися 'в серці'*, *гасити 'серце'*, *роз’ятрювати 'серце'* та ін. Подібне розмаїття значень може свідчити на користь визнання української кордоцентричності або, кажучи ширше, – емоціоналізму. За словами І. В. Бичка, специфічною ознакою української ментальності є «спрямованість на внутрішній емоційно-почуттєвий світ людини, в якому панує не холодний раціональний розсудок голови, але жагучий поклик серця» (Бичко, 1997: 325).

Зіставне вивчення внутрішньої форми метафори на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ продемонструвало особливості англomовного менталітету. Так, одне з тлумачень слова, відсутнє в українській мові, – сміливість, впевненість, має своє вираження у внутрішній формі метафоричних образів: *heart 'of oak'* ‘смілива людина’,

gather 'heart' ‘підвестися духом’, *do 'heart' good* ‘підбадьорити’, *take 'heart'* ‘брати себе в руки’, *put new 'heart' into* ‘надати сил’, *wear 'heart' on sleeve* ‘виставляти почуття напоказ’. Цікавими, на наш погляд, є випадки, коли серце асоціативно порівнюється зі стравою та розвиває образи типу *devour 'heart'* ‘мовчки страждати’, *bring 'heart' into mouth* ‘перелякати до смерті’. В українській мові аналогічні метафори нами не зафіксовані, проте є схожі – *їсти 'серце'*, *кусати 'серце'* (дошкуляти).

Не менш своєрідною й цікавою виявилась внутрішня форма метафор *'heart' searching* ‘роздуми’, *have a change 'of heart'* ‘передумати’, *what the 'heart' thinks the tongue speaks* ‘що на умі, те й на язиці’. Очевидно, що англійське *heart*, окрім традиційного значення, може вживатися на позначення інтелекту, раціональної думки. За словами Г. Вежицької, зазначена особливість є дуже специфічним продуктом англійської мови, що не має еквівалентів в інших мовах світу (Вежицька, 1996: 384). Раціональна думка, розум (*mind*) позначає процеси, пов’язані з функціонуванням усієї сфери свідомості людини: її мисленнєво-оцінною діяльністю, пам’яттю, волею, уявою, увагою, емоціями.

Внутрішня форма метафори на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ яскраво демонструє емоційно-оцінний зміст, особливості вираження позитивної та негативної оцінки. Загалом одній позитивно конотованій метафорі (англ. *'heart' sings* – укр. *'серце' співає*, англ. *nourish 'heart'* – укр. *живити 'серце'*) відповідає одна негативно конотована (англ. *'heart' dries* – укр. *'серце' сохне*, англ. *'heart' cries* – укр. *'серце' плаче*). При цьому група з пейоративним значенням складається з великої кількості метафор української мови, що не мають відповідників в англійській. На думку вчених, це може стати ще одним аргументом на користь визнання особливостей емоційної вдачі українця, яку трагічна доля України здебільшого визначила через негативну чутливість (Кононенко, 1996: 40). Важливо, що одне з тлумачень слова, до речі, відсутнє в порівнюваній мові, – гнів, роздратування. Це відбито у внутрішній формі метафор української мови: *'серце' скрипить*, *'серце' закипає*, *'серце' запалює*, *'серце' перетліває*, *переболіти 'серцем'*, *шкребти 'на серці'*, *зв’ялити 'серце'*, *колупати 'серце'*, *точити 'серце'*, *ужалити 'в серце'*, *надиривати 'серце'*, *різонутися 'по серцю'*, *зірвати 'серце'*, *гнітити 'серце'*, *покопирсатися 'в серці'*, *пекти 'до живого серця'*, *роз’ятрювати 'серце'*, *кусати 'серце'*, *муляти 'на серці'*, *гнітити 'серце'*, *вирвати із 'серця'*,

роз'ятрювати 'серце', обгортати 'серце' тугою, жаль бере за 'серце', встромити голку в 'серце', мов хто серпом різнув 'серце', 'серце' наче рукою в жмені / у леццатах здавило, в'ється, як гадина коло 'серця', впиватися п'явкою 'в серце', коті скребуть на 'серці', жаба сидить під 'серцем', мов хто батогом по 'серцю' стьобає. Напевно, однією з історико-культурних та геополітичних причин розвитку в українському характері співчутливості, співпереживань і відчуження чужого болю як власного є те, що сам український народ пережив багато страждань і мук. Саме той, хто пережив страждання і муки, здатний зрозуміти іншого, що потрапив у таке ж становище. Будучи протягом століть гнобленим, недооціненим, офіційно позбавленим багатьох самостійних прав, український народ такий високочутливий до всього, що діється у світі.

Незважаючи на вищезазначене, номен *серце* все-таки залишається позитивно зарядженим словом, виступаючи символом інтимних почуттів, душевної прихильності, про що свідчать його словотворчі деривати: укр. *серденя, серденятко, сер-*

денько, сердечний. Щодо розподілу нейтральних метафор з погляду оцінки (англ. *voice 'of heart'* – укр. *голос 'серця'*, англ. *memory 'of heart'* – укр. *пам'ять 'серця'*) та тих, що можуть мати як позитивне, так і негативне значення залежно від контексту (англ. *impress 'heart'* – укр. *вражати 'серце'*, англ. *give 'heart'* – укр. *віддати 'серце'*), зазначимо, що він є рівномірним.

Висновки. Результати зіставлень внутрішньої метафори на позначення концепту HEART / СЕРЦЕ в українській та англійській мовах (506 лексичних одиниць) демонструють три типи співвідношень: 410 метафор мають спільну внутрішню форму, 16 – відмінну, 80 – не мають відповідну внутрішню форму у порівнюваній мові. Результати зіставлень можна зафіксувати у відсотковому співвідношенні: тотожність образів становить 81%, відмінність – 19%. Мовні факти свідчать про акцентованість серця – осередка людських почуттів і переживань як в українській, так і в англійській мові. Проте уявлення пропущені крізь ціннісно-нормативні системи народів, що знаходять свій відбиток у внутрішній формі слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бессонова О. Л. Вербалізація концепту ХАРАКТЕР образними найменуваннями особи в англійській мові. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2010. С. 11–17.
2. Бичко І. В. Ментальна співзвучність української та європейської філософських традицій: кордоцентричні мотиви. *Київські обрії: історико-філософські нариси*. 1997. С. 316–337.
3. Валявко І. В. Дмитро Чижевський як дослідник української філософської думки: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.05. Київ, 1997. 219 с.
4. Вежбицкая А. Концептуальные основы психологии культуры. *Язык. Культура. Познание*. 1996. С. 376–400.
5. Жоль К. К. Мысль. Слово. Метафора. Проблемы семантики в философском освещении. Київ: Наукова думка, 1984. 304 с.
6. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: Учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2004. 256 с.
7. Словник української мови в 11 т. за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
8. Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions> (Last accessed: 30.10.2022).

REFERENCES

1. Bessonova O. L. Verbalizatsiia kontseptu KhARAKTER obraznymy naimenuvanniamy osoby v anhliiskii movi. [The verbalization of the concept CHARACTER with figurative nominations of a person in the English language]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2010. S. 11–17 [in Ukrainian].
2. Bychko I. V. Mentalna spivzvuchnist ukrainskoi ta yevropeiskoi filosofskykh tradytsii: kordotsentrychni motyvy. [Mental harmony of the Ukrainian and European philosophical tradition: cordocentric motives]. *Kyivski obrrii: istoryko-filosofski narisy*. 1997. S. 316–337 [in Ukrainian].
3. Valiavko I. V. Dmytro Chyzhevskiyi yak doslidnyk ukrainskoi filosofskoi dumky: dys... kand. filoz. nauk: 09.00.05. [Dmytro Chyzhevskiyi as a researcher of the Ukrainian philosophical thought]. Kyiv, 1997. 219 s. [in Ukrainian].
4. Vezhbitskaya A. Kontseptualnyie osnovy psihologii kulturyi. [Conceptual basics of the psychology of culture]. *Yazyik. Kultura. Poznanie*. 1996. S. 376–400 [in Russian].
5. Zhoh K. K. Myisl. Slovo. Metafora. Problemyi semantiki v filosofskom osveschenii. [Thought. Word. Metaphor. The problems of semantics in philosophy]. *KiYiv: Naukova dumka*, 1984. 304 s. [in Russian].
6. Maslova V. A. Kognitivnaya lingvistika: Ucheb. posobie. [Cognitive linguistics: training manual]. *Minsk: Tetra-Sistems*, 2004. 256 s. [in Russian].
7. Slovyk ukrainskoi movy v 11 t. za red. I. K. Bilodida. [The dictionary of the Ukrainian language in 11 volumes]. *Kyiv: Naukova dumka*, 1970–1980 [in Ukrainian].
8. Webster's Online Dictionary. URL: <http://www.websters-online-dictionary.org/definitions> (Last accessed: 30.03.2022).